

תשובה בענין העלאת ילד מאומץ לתורה

שאלה: מאת הרב שמחה רוט: נער מאומץ מזרע יהודי - כיצד יש להעלותו לתורה? על שם הוריו הטבעיים או על שם הוריו המאמצים?¹

תשובה: באופן כללי מותר להעלותו על שם הוריו המאמצים, ואכן, כך פסקו רוב הפוסקים שעסקו בסוגיא זו (ראה רשימת הספרות בסוף התשובה). האימוץ כמוסד משפטי אינו קיים במקורותינו הקלסיים. אף על פי כן, יש מקורות רבים שמהם הסיקו הפוסקים שמותר להעלות ילד מאומץ לתורה על שם אביו המאמץ:

1) נאמר בתלמוד הבבלי (סנהדרין י"ט ע"ב ומגילה י"ג ע"א): רות ילדה בן אבל נעמי היתה האומנת שלו. "ותקראנה לו השכנות שם לאמר: יולד בן לנעמי" (רות ד': י"ג-י"ז). כמו כן, בת פרעה גידלה את משה ועליה נאמר בדברי הימים א' (ד': י"ח, לפי פירושם של חז"ל) שהיא "ילדה" את משה. וכן חמשת בני מירב בת שאול נקראו על שם מיכל בת שאול (שמ"ב כ"א: ח', לפי פירושם של חז"ל). ומסיקה הגמרא: "ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".

כלומר, לפי אותה אגדה, מקובל ומוצדק לקרוא ליתום על שם הוריו המאמצים. והמהרש"א בסנהדרין מוסיף: "לאו דוקא יתום דכל הנהו דמייתי [= אלו שמובאים בגמרא שם] לאו יתומים היו...".

2) נאמר בספר ישעיהו (ס"ד: ז'): "ועתה ה' אבינו אתה", ואומר המדרש (שמות רבה מ"ו: ה'):

אמר להם הקב"ה: הנחתם אבותיכם... ולי אתם קוראים אב! אמרו לו: לך אנו מכירים כאב. משל ליתומה שהיתה מתגדלת אצל אפוטרופוס והיה אדם טוב ונאמן, גידלה ושמרה כראוי, ביקש להשיאה, עלה הלב לר [= הסופר] לכתוב הכתובה. אמר לה: מה שמך? אמרה: פלונית. אמר לה: ומה שם אביך? התחילה שותקת. אמר לה אפוטרופוס שלה: למה

את שותקת? אמרה לו: מפני שאיני יודעת לי אב אלא אותך, שהמגדל נקרא אב ולא המוליד. כך היתומים אלו ישראל... אפוטרופוס שלהם... זה הקב"ה, התחילו ישראל קורין אותו אבינו שנאמר "ועתה ה' אבינו אתה". אמר הקב"ה: הנחתם את אבותיכם ולי אתם קוראים אבינו?... אמרו לו: רבון העולם, המגדל [נקרא] אב, ולא המוליד... זאת אומרת, לפי אותו מדרש, "המגדל [נקרא] אב ולא המוליד" ומותר לכתוב כך אפילו בכתובה.

3) נאמר בתלמוד (סנהדרין כ"א ע"א) שמעכה, אמה של תמר (שמ"ב ג': ג'), היתה "יפת תואר". כלומר, היא נלקחה בשבי על ידי דוד והוא לקח אותה לאשה (ראה דברים כ"א י"י-י"ד). ופירשו בעלי התוספות שם: על כן נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאמה כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה והא דכתיב (שמואל ב' י"ג: י"ח) "כי כן תלבשנה בנות המלכים מעילים" - מתוך שגדלה בחיקו של דוד קרי לה "בת מלך". כלומר, לדעת בעלי התוספות בת חורגת נקראת בת.

4) לבסוף, נאמר בספר במדבר (כ"ו: מ"ו) "ושם בת אשר שרח" ופירש הרמב"ן: "ואונקלוס תרגם 'ושום בת אתת אשר סרח' [= ושם בת אשת אשר סרח - באונקלוס שלפנינו חסר]. ... אבל היתה בת אשתו מאיש אחר...". ר' משה סופר (שו"ת חת"ם סופר, אבן העזר, סימן ע"ו) הסיק מכך שבת חורגת נקראת בת.

עד כאן ראינו ארבעה מדרשים או פירושים למקרא המוכיחים שהמגדל יתום נקרא אב ושבת חורגת נקראת בת. לכאורה, אפשר לטעון ש"אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד" (ירושלמי פאה ב' ו', י"ז ע"א = ירושלמי חגיגה א' ח', ע"ו ע"ד). אולם שתי תשובות בדבר. ראשית כל, רבים כבר הוכיחו שכלל זה אינו כלל מחייב מכיון שחז"ל, וכן ראשונים רבים, אכן פסקו הלכה על פי האגדה.² יתר על כן, יש עוד כמה מקורות בנושא דידן שאינם מדרשים או אגדות:

5) האמורא אביי היה יתום ונהג לכנות את האומנת שגידלה אותו "אם" (קדושין ל"א ע"ב וש"נ). מכאן ראייה שמותר ליתום לקרוא לאשה שגדלתו "אם".³

6) לבסוף, יש הוכחה הלכתית ברורה שמותר לקרוא לילד על שם המגדלו. מצינו בתשובה של המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת מהר"ם, דפי לבוב, סימן רמ"ב = תשובות מיימוניות בסוף הרמב"ם, ספר משפטים, סימן מ"ח; הנוסח להלן תוקן על פי השוואת שני המקורות):

וששאלתם ראובן ואשתו שכתבו שטר לבן-אשתו וכתוב בו: "ותנו לבננו" - נראה דלישנא מעליא הוא שהרי המגדל יתום ויתומה כאילו ילדו (סנהדרין י"ט ע"ב) ואית לן כמה קריין [= ויש לנו כמה פסוקים בסנהדרין שם] ואין להאריך... ועוד כיוון ד"המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" ונקרא בנו אז גם היתום ראוי לקרות לאלוף נעוריו "אבי" ולאשה "אמי" ואין כאן בית מיחוש... ושלוש מאיר ב"ר ברוך שיחיה.

כלומר, לדעת המהר"ם מרוטנבורג, גדול המשיבים באשכנז בימי הביניים (נפטר בשנת 1293), מותר לאב-חורג לכנות את בן-אשתו "בני" בשטר, והבן יכול לכנות את אלה שגידלוהו "אבי" ו"אמי".

פסק זה התקבל על ידי הרמ"א בשלחן ערוך (חושן משפט מ"ב: ט"ו): "מי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר 'בני' או היתום כתב על המגדלו 'אבי' או 'אמי' לא מקרי מזוייף וכשר הואיל וגידלוהו ראוי לכתוב כך".

סיכומו של דבר, כמעט כל המקורות הקדומים עד הרמ"א הניחו או פסקו שבן-חורג או יתום שגדל אצל הורים "מאמצים" רשאי לקרוא למגדלו "אבי" או "אמי", הן בחיי היום-יום, הן בכתובה והן בשטרות אחרים.⁴ אכן, היו אחרונים שניסו לצמצם את ההיתר הזה או אף לאסור את הדבר, אבל אין דבריהם נראים וטענותיהם כבר הופרכו על ידי המשיבים הרשומים בסוף התשובה.

לבסוף, יש להצביע על ענין בעייתי אחד: אם הילד כהן או לוי והמאמץ
ישראל, או אם המאמץ כהן או לוי והילד ישראל יש המצדדים לקרוא לו:
פלוני הכהן בן אלמוני או פלוני בן אלמוני בלי הכינוי "הכהן" כדי למנוע אי-
הבנות בקשר לעליות, לברכת כהנים ולפדיון הבן (כך הציעו הרב פידלינג, הרב
רייזנר והרב אלן). אולם קשה לקבוע מסמרות בדבר, כי נוהג כזה עלול לגרום
נזק פסיכולוגי לילד המאומץ או להורים המאמצים. ולכן במקרים רגישים
כאלה יש לפנות אל המרא דאתרא והוא יפסוק לפי ראות עיניו על פי המצב
הספציפי העומד בפניו.

הרב דוד גולינקין

ירושלים עיר הקודש

ז' באדר תשנ"ג

בהסכמת

כל חברי הועד

הערות

1. אנו מתייחסים בתשובה זאת ל"הוריו", כי בחלק מקהילותנו מעלים בן-אדם לתורה על שם אביו ואמו גם יחד.
2. ראה לדוגמא ר' צבי הירש חיות, דרכי ההוראה פרק ב' בתוך כל ספרי מהר"ץ חיות, כרך א', ירושלים, תשי"ח, עמ' רמ"ג-רנ"ג וכן בחידושיו לנדרים מ' ע"ב; ר' אייזיק הירש ווייס, דור דור ודורשיו, מהד' ד', כרך ג', ווילנא, 1904, עמ' 220-223; ר' חיים טשרנוביץ (רב צעיר), תולדות הפוסקים, חלק א', ניו יורק, 1946, עמ' 24-29; ומנחם אלון, המשפט העברי, מהד' ג', ירושלים, תשמ"ח, עמ' 84-92.
3. היו פוסקים שניסו ללמוד את ההלכה דידן מהעובדה שאביו נקרא גם נחמני על שם דודו רבה בר נחמני שגידלו, אולם הם לא דייקו במקורות די הצורך. לפי תשובה של רב שרירא ורב האי גאון המובאת בערוך ערך "אביי", ומשם בספר יוחסין השלם ערך "אביי", שמו האמיתי היה "נחמני" והוא נקרא "אביי" מסיבות שונות - עיי"ש. מאידך, לפי רש"י לגיטין ל"ד ע"ב, ד"ה והלכתא כנחמני, שמו האמיתי היה "אביי" וכתב רש"י: "ונראה בעיני שעל שם שרבה בר נחמני גידל אביי בביתו ולימדו תורה שהיה יתום השיאו את שם אביו נחמני...". כלומר, רבה קרא לאביי נחמני על שם אביו של רבה, אבל אין זה מלמד שמותר לכנותו "אביי בר רבה" וכדומה על שם המגדלו.
4. אמנם בתוספות לפסחים נ"ד ע"א, ד"ה אלה, נאמר "לא מצינו בכל התורה שיקראו לבן אשתו בנו" אבל אם במקרא לא מצינו, במדרש, בתלמוד ובהלכה מצינו, כפי שהוכח לעיל. לדיון באותו דיבור בתוספות, ראה שו"ת חתם סופר הרשומה להלן ברשימת הספרות, סעיף א', 9.

ספרות

א) מותר לקרוא לילד על שם המאמץ

1) ר' איסר יהודה אונטרמן, המצוטט בדברי הכנסת, כרך כ"ח (תש"ד), עמ' 504-505

2) ר' וויין אלן - Update, Vol. 3 (1992), pp.10-13

3) ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין המובא אצל ר' אהרן גורדון (ראה להלן), עמ' VI-V (מכשיר גט בדיעבד)

4) ר' מייקל גולד, *And Hannah Wept: Infertility, Adoption and the Jewish Couple*, Philadelphia, 1988, pp.167-168

5) ר' אהרן גורדון, אבן מאיר על השמות בגיטין, פיעטרקוב, תרס"ט, עמ' XIII-X (מכשיר גט בדיעבד)

6) ר' חיים דוד הלוי, שו"ת מים חיים, סימן ס"ב, עמ' 251-253 (אבל השוה ספרו עשה לך רב, חלק ו', סימן כ"ג, שבמקרה של אב-חורג יש להשתמש בשם אביו הטבעי)

7) ר' יוסף צבי הלוי, אמירה נעימה, מהדורה קמא, סימן קכ"ד (מכשיר גט בדיעבד)

8) ר' יוג'ין כהן, *Guide to Ritual Circumcision and Redemption of the First-Born Son*, New York, 1984, p.27

9) ר' משה סופר, שו"ת חתם סופר, אבן העזר, סימן ע"ו

10) ר' משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק א', סימן קס"א (ילד נכרי מאומץ - מותר לקרוא לו "בן המגדלו" בטקס נתינת השם לאחר הטבילה)

11) ר' משה פינדלינג, נועם די' (תשכ"א), עמ' ע"ז-ע"ח

12) ר' יצחק קוסובסקי, תלפיות ב' (תש"ה-תש"ו), עמ' 252 (מתיר בשטרות)

13) ר' יצחק קליין, *Responsa and Halakhic Studies*, New York, , pp. 94, 101-102; *A Guide to Jewish Religious Practice* New York, 1979, p.437

14) ר' אבי רייזנר, *On the Conversion of Adopted and Patrilineal Children*, Tevet 5748, pp. 9-14 (תשובה זאת התקבלה כמעט פה אחד על ידי וועד ההלכה של כנסת הרבנים בצפון אמריקה - CJLS - באוקטובר 1988)

15) ר' משה הלוי שטיינברג, חוקת הגר, ירושלים, 1971, עמ' י"ז (מתיר בילד נכרי מאומץ)

16) ר' יוסף תאומים, הפרדס כ"ד (ניסן תש"י), עמ' 14-15 ושם כ"ה (שבט תשי"א), עמ' 3-6

ב) מותר לקרוא לילד על שם האב המאמץ - רק אם אין למאמץ ילדים אחרים

1) ר' חיים בנבנשת, כנסת הגדולה לחושן משפט, סימן מ"ב, סעיף ע"ה, איזמיר, ת"ך, דף ס"ח ע"ב (הוא מתייחס לשטר ירושה בלבד)

2) ר' מאיר שטיינברג, *Responsum on Problems of Adoption in Jewish Law*, London, 1969, pp. 12, 15-20

ג) מותר לקרוא לילד על שם האב המאמץ - רק אם אין שם האב הטבעי ידוע כדי לא לביישו

1) ר' מרדכי הכהן, תורה שבעל פה ג' (תשכ"א), עמ' ס"ז-ע' = הלכות והליכות, תשל"ה, עמ' 158-161

2) ר' גדליה פעלדער, נחלת צבי, חלק א', ניו יארק, תשי"ט, עמ' ל"א-ל"ה (הוא עוסק בגיטין בלבד)

ד) מותר לקרוא לילד על שם האב המאמץ - אלא אם אחד מהם כהן או לוי

1) ר' גדליה פעלדער, יסודי ישרון, חלק ב', ניו יארק, תשט"ז, עמ' קפ"ח-קצ"א

ה) מותר לקרוא לילד על שם האב המאמץ - אם מוסיפים את המילה "המגדלר"

1) ר' מלך שכטר, . *Journal of Halacha and Contemporary Society*,

Vol

IV (Fall 1982), pp. 104-108

ו) מותר לקרוא לילד על שם האב המאמץ - עם הגבלות מסויימות

1) ר' אליעזר וולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, חלק ד', סימן כ"ב

ז) אסור לקרוא לילד על שם האב המאמץ - יש להשתמש בשם האב הטבעי

1) ר' אפרים אשרי, שו"ת ממעמקים, חלק ג', סימן י"א (הוא עוסק בילד שאביו נספה בשואה)

2) ר' יהודה אלטוסקי, הפרדס כ"ד (אייר תשי"ז), עמ' 10

3) ר' מנשה קליין, שו"ת משנה הלכות, חלק ג', סימן כ"ו

ח) ספרות נוספת

1) ר' ישעיהו זוסיא ווילהעלם, קונטרס זיו השמות, ניו יארק, תשמ"ד, עמ' פ"ב-פ"ו

2) ר' יעקב עמדון, שאילת יעבץ, חלק א', סימן קס"ה

תשובה זאת מודפסת כאן על פי הנוסח המעודכן שהופיע אצל דוד גולינקין,
מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות, מכון שכטר ללימודי היהדות,
ירושלים, תשס"א, עמ' 73-82.